

Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία

Τόμ. 12, Αρ. 2 (2016)

Volume 12

ISSN 1791-9312

Number 2

2016

Open Education

The Journal for Open and Distance Education
and Educational Technology

Αφιέρωμα – Α Μέρος:
*Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση και οι ΤΠΕ
στη σχολική εκπαίδευση*

A periodical electronic publication of the
Scientific Association: Hellenic Network
of Open and Distance Education

Η συμπληρωματική εξ αποστάσεως εκπαίδευση
στη νηπιακή ηλικία μέσα από το παράδειγμα μιας
έρευνας δράσης στη μουσειακή αγωγή

*Μ. Βέργου, Μαρία Κουτσούμπα, Χαράλαμπος
Μουζάκης*

doi: [10.12681/jode.10860](https://doi.org/10.12681/jode.10860)

Βιβλιογραφική αναφορά:

**Η συμπληρωματική εξ αποστάσεως εκπαίδευση στη νηπιακή ηλικία
μέσα από το παράδειγμα μιας έρευνας δράσης στη μουσειακή αγωγή**

**Supplementary Distance Learning for Infants:
an Action Research based on Museum Education**

Μ. Βέργου

Νηπιαγωγός
Med, ΕΑΠ

marver12@gmail.com

Μαρία Κουτσούμπα

Αναπλ. Καθηγήτρια
ΤΕΦΑΑ ΕΚΠΑ
ΣΕΠ ΕΑΠ

makouba@phed.uoa.gr

Χαράλαμπος Μουζάκης

Συνεργάτης
ΠΤΔΕ ΕΚΠΑ
ΣΕΠ ΕΑΠ

hmouzak@primedu.uoa.gr

Abstract

Distance Learning is a method which is in theory applicable to all grades of education. However, there is only scarce information about its application to infants. This project aims to investigate the potentialities which Distance Learning offers for the education of infants through an example of supplementary Museum Distance Learning assisted by new technologies. For the need of the project there has been conducted operations research in supplementary Distance Learning in Museum Education which involved seventeen infants from a class of a day-long nursery school. The method of structured interview questions was used for the collection of information. The observation of infants also offered weighty information throughout the intervention. The results of the project are considered to be positive according to what the statistic analysis of the data shows and also the interest and the eager participation of the infants in the activities that were organized in the context of the educational intervention. The application of Distance Learning Museum Education contributed to the children's acquisition of knowledge and not just the retaining of impressions and enthusiasm. Consequently the first information about supplementary Distance Learning Museum Education in infants is valued as positive. This fact supports the opinion that Distance Learning can be applied successfully even to this early age. Safer scientific conclusions about its application will definitely result from the repetition of this or similar research in a wider cross section of infants. However, this project opens new perspectives for Distance Learning for infants and at the same time offers motives to do research in other parameters such as educational material and the role of infant school teachers in the method of Distance Learning in infants.

Περίληψη

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση (εξΑΕ) είναι μία μέθοδος που εφαρμόζεται σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Τα ερευνητικά δεδομένα, ωστόσο, που υπάρχουν για την εφαρμογή της σε παιδιά νηπιακής ηλικίας είναι ελάχιστα. Η παρούσα εργασία στοχεύει στο να διερευνηθούν οι δυνατότητες που προσφέρει η εξΑΕ στον εμπλουτισμό της μαθησιακής εμπειρίας των παιδιών νηπιακής ηλικίας, μέσα από ένα παράδειγμα συμπληρωματικής μουσειακής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με τη συμβολή της τεχνολογίας. Για τις ανάγκες της εργασίας διενεργήθηκε έρευνα δράσης στην οποία συμμετείχαν δεκαεπτά νήπια ολοήμερου τμήματος νηπιαγωγείου καθώς και η εκπαιδευτικός-ερευνήτρια. Για τη συλλογή πληροφοριών χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της δομημένης συνέντευξης με χρήση ερωτηματολογίου καθώς και η μη δομημένη παρατήρηση των νηπίων σε όλη τη διάρκεια της παρέμβασης. Η εφαρμογή μουσειακής αγωγής από απόσταση συνέβαλλε στο να αποκτήσουν τα παιδιά γνώσεις και όχι απλά να αποκομίσουν εντυπώσεις και ενθουσιασμό. Συνεπώς, οι πρώτες πληροφορίες για την εφαρμογή συμπληρωματικής εξ αποστάσεως μουσειακής εκπαίδευσης σε σχέση με τον εμπλουτισμό της μαθησιακής εμπειρίας των νηπίων αποτιμώνται ως θετικές. Το γεγονός αυτό φανερώνει ότι η από απόσταση εκπαίδευση είναι δυνατόν να εφαρμοστεί με επιτυχία και σε αυτή την ηλικία. Σίγουρα ασφαλέστερα επιστημονικά συμπεράσματα για την εφαρμογή της θα προκύψουν από την επανάληψη αυτής ή παρόμοιας έρευνας με μεγαλύτερο δείγμα νηπίων. Η εργασία αυτή ωστόσο ανοίγει νέες προοπτικές για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση στη νηπιακή ηλικία και παράλληλα δίνει το ερέθισμα να διερευνηθούν άλλες παράμετροι, όπως το εκπαιδευτικό υλικό και ο ρόλος του/της νηπιαγωγού στη μέθοδο της από απόσταση εκπαίδευσης των νηπίων.

Λέξεις-κλειδιά

εξ αποστάσεως συμπληρωματική εκπαίδευση, μουσειακή αγωγή, νηπιακή ηλικία

Εισαγωγή

Το σχολικό έτος 2012-2013 σε Νηπιαγωγείο σε χωριό της ελληνικής παραμεθορίου του νομού Ιωαννίνων, ένα νήπιο, έφερε στην τάξη καρτ-ποστάλ, μετά από επίσκεψη που είχε πραγματοποιήσει με την οικογένειά του στο Αχίλλειο, στην Κέρκυρα. Όλα τα υπόλοιπα νήπια έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον να το δουν και να το επεξεργαστούν, αλλά ταυτόχρονα αποκαλύφτηκε ότι δεν γνώριζαν τίποτα για τα αγάλματα, ούτε είχαν ακούσει κάτι σχετικό για τα «μουσεία». Ο μικρός αριθμός των παιδιών του τμήματος που σήμαινε μεγάλο κόστος μετακίνησης, σε συνδυασμό με την παρουσία στην τάξη παιδιού με ειδικές ανάγκες, ήταν δύο παράγοντες τροχοπέδη για την πραγματοποίηση επισκέψεων μακριά από το Νηπιαγωγείο. Αντίθετα, το σχολικό έτος 2013-2014 σε Νηπιαγωγείο πρωτεύουσας νομού, σχεδόν κάθε μήνα, πραγματοποιούνταν επισκέψεις εκτός Νηπιαγωγείου. Η παρουσία τριών νηπιαγωγών στο τμήμα, η προθυμία των γονέων να συμμετέχουν ως βοηθοί και οι μετακινήσεις σε κοντινές αποστάσεις, ήταν παράγοντες που βοηθούσαν την πραγματοποίηση επισκέψεων. Τα νήπια είχαν έτσι την ευκαιρία να επισκεφτούν ραδιοφωνικό σταθμό, θέατρο, αλλά και το Βυζαντινό και το Αρχαιολογικό μουσείο της πόλης. Τα δύο αυτά πραγματικά περιστατικά της σχολικής ζωής έδωσαν το ερέθισμα για την παρούσα εργασία σε μια προσπάθεια διερεύνησης άμβλυνσης τέτοιων αντιφατικών φαινομένων μέσα από την υιοθέτηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Ειδικότερα, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση (εξΑΕ) χαρακτηρίζεται από την κατάργηση των περιορισμών της εκπαίδευσης που στηρίζεται στην πρόσωπο με πρόσωπο διδασκαλία καθώς η υποστήριξη της μάθησης πραγματοποιείται χωρίς τη φυσική παρουσία σε ένα παραδοσιακό περιβάλλον διδασκαλίας, όπως είναι η τάξη (Distance Education, n.d.). Πρόκειται λοιπόν για ένα σύστημα, μία μέθοδο εκπαίδευσης, με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της ότι «ο σπουδαστής διδάσκεται και μαθαίνει χωρίς τη φυσική παρουσία του εκπαιδευτή σε κάποια αίθουσα διδασκαλίας» (Ματραλής & Λυκουργιώτης, 1998, 1999, σελ. 41). Το 2005, ο Λιοναράκης ορίζει την εξΑΕ ως «την εκπαίδευση που διδάσκει και ενεργοποιεί τον μαθητή πώς να μαθαίνει μόνος του και πώς να λειτουργεί αυτόνομα προς μία ευρετική πορεία αυτομάθησης» (σελ. 26) τονίζοντας τη σημασία μιας πιο απαιτητικής εμπλοκής του μαθητή στη διαδικασία της μάθησης. Σε αυτή τη διαδικασία, ο μαθητής έχει σύμμαχό του το εκπαιδευτικό εξ αποστάσεως υλικό, ενώ η ανάπτυξη των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας (ΤΠΕ) συνέβαλε στην αλματώδη ανάπτυξη αυτής της μορφής εκπαίδευσης που διαφαίνεται ότι τον 21^ο αιώνα θα γνωρίσει τεράστια ανάπτυξη, αφού «οι σύγχρονες κοινωνίες αναζητούν ευέλικτες μορφές εκπαίδευσης που θα ικανοποιούν την ανάγκη για "δια βίου μάθηση"» (Γκιόσος κ. συν., 2008, σελ. 56).

Στο πλαίσιο αυτό, ο όρος «εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση», σύμφωνα με τη Βασάλα (2005), αναφέρεται στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση η οποία παρέχεται εξ αποστάσεως και απευθύνεται σε άτομα σχολικής ηλικίας, αλλά και σε ενήλικες. Αναπτύσσεται είτε αυτοδύναμα, είτε συμπληρωματικά, υποστηρίζοντας το έργο του συμβατικού σχολείου. Το σημαντικότερο πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης είναι ότι είναι η μόνη εκπαιδευτική διαδικασία που μπορεί να εξασφαλίσει πρόσβαση σε κάθε μαθητή, καταργώντας τα εμπόδια του συμβατικού σχολείου και παρέχοντας ευκαιρίες μόρφωσης σε όσους ενδιαφέρονται, ανεξάρτητα από τις όποιες κοινωνικοπολιτισμικές ή άλλες ιδιαιτερότητες αντιμετωπίζουν, έχοντας σημαντικό σύμμαχο σε αυτή τη διαδικασία τις ΤΠΕ. Το ερώτημα που γεννιέται είναι αν παιδιά του νηπιαγωγείου, με τις ιδιαιτερότητες που οφείλονται στην μικρή τους ηλικία, μπορούν να εκπαιδευτούν από απόσταση. Ωστόσο, η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας έδειξε ότι δεν υπάρχουν ερευνητικά δεδομένα για την εξΑΕ σε αυτή τη βαθμίδα εκπαίδευσης παρόλο που υπάρχουν σχετικές εφαρμογές όπως για παράδειγμα στην Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία (<http://www.schools.nsw.edu.au/rde/distancededu/>).

Από την άλλη μεριά, οι σύγχρονες τάσεις στην εκπαίδευση των νηπίων, σε όποιο σημείο του πλανήτη και αν αναπτύχθηκαν, χαρακτηρίζονται από μία παιδοκεντρική προσέγγιση. Δίνουν βαρύτητα στη διαδικασία της μάθησης και λιγότερο στο περιεχόμενο των σπουδών. Μάλιστα, στις σύγχρονες τάσεις της προσχολικής αγωγής περιλαμβάνεται και η αξιοποίηση των ΤΠΕ (Vanderlinde, Aesaert, & van Braak, 2015; Nikolopoulou & Gialamas, 2015; Drigas, Kokkalia & Lytras, 2015; Liu, Toki & Pange, 2014). Η εισαγωγή του υπολογιστή στις προσχολικές τάξεις αποτελεί σημαντική καινοτομία των τελευταίων ετών στην εκπαίδευση των μικρών παιδιών. Ως σημαντικό του πλεονέκτημα αναγνωρίζεται η δυνατότητά του να προσφέρει πολλές, διαφορετικές εμπειρίες, δίνοντας σε παιδιά από διαφορετικό κοινωνικοοικονομικό και πολιτισμικό περιβάλλον την ευκαιρία να αποκτήσουν γνώσεις και να εκφραστούν με πολλούς τρόπους (Ντολιοπούλου, 1998). Στο Πρόγραμμα Σπουδών του Νηπιαγωγείου του 2011 αναφέρεται χαρακτηριστικά:

Η ενσωμάτωση των ΤΠΕ στο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου είναι σημαντική γιατί καθιστά τα παιδιά ικανά:

- να κατανοούν το σκοπό, τη φύση και το ρόλο της τεχνολογίας και των ψηφιακών τεχνολογιών στην καθημερινότητά τους και στην κοινωνία,
- να εξοικειώνονται και σταδιακά να αυτονομούνται στη χρήση και τη μεθοδολογία χρήσης των ΤΠΕ,
- να αναπτύσσουν δεξιότητες κριτικής σκέψης, αιτιολόγησης, μεταγνώσης, συνεργασίας, επικοινωνίας, συντονισμού των κινήσεων, επίλυσης προβλημάτων, δημιουργικής σκέψης, καινοτομίας, αυτοαξιολόγησης,
- να διερευνούν τις πιθανές ευκαιρίες και δυνατότητες που παρέχουν (οι ΤΠΕ),
- να συνεκτιμούν τους δυνητικούς κινδύνους και να κατανοούν πώς, τότε, γιατί και με ποιον χρησιμοποιούν την τεχνολογία (σελ. 115).

Για να κατανοήσουν τα νήπια τη χρησιμότητα των ΤΠΕ είναι ανάγκη να δουν πως χρησιμοποιούνται για την αντιμετώπιση πραγματικών αναγκών και για την επίλυση προβλημάτων. Η χρήση τους στο νηπιαγωγείο δεν είναι αυτοσκοπός και λειτουργούν σε σχέση με τις άλλες μαθησιακές περιοχές στηρίζοντας το καθημερινό εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Χρησιμοποιούνται σε συνδυασμό με άλλα μέσα ή υλικά, παραδοσιακά και μη, ενώ ο/η εκπαιδευτικός για να υπογραμμίσει την προστιθέμενη αξία της τεχνολογίας στην εκπαιδευτική διαδικασία, οφείλει να τονίσει τη δυνατότητά της να είναι πιο αποτελεσματική σε σχέση με άλλα μέσα. Εκείνο πάντως που είναι σημαντικό «είναι η επιλογή της χρήσης της τεχνολογίας να κινητοποιεί τα παιδιά να μάθουν και να τους παρέχει ευχάριστες εμπειρίες» (Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου, 2011, σελ. 117).

Τέλος, ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει και για την εκπαίδευση των παιδιών στα Παιδικά Μουσεία που θεωρούνται κέντρα αυτοκατευθυνόμενης μάθησης όπου «συνυπάρχουν η εργασία με το παιχνίδι, η επιστήμη με τη φαντασία, η λογική με το όνειρο» (Ντολιοπούλου, 2006, σελ. 177). Η προσφορά ευχάριστων και εποικοδομητικών εμπειριών μάθησης στα παιδιά είναι και ο βασικός στόχος των σύγχρονων μουσείων. Τα μουσεία αποτελούν εκπαιδευτικές υποδομές άτυπης μάθησης που υποστηρίζουν τη δια βίου μάθηση και επαναπροσδιορίζουν τον ρόλο τους στη σύγχρονη εποχή. Σήμερα, η εκπαίδευση αποτελεί σημαντική λειτουργία τους και ο Hein (2011) αναφέρει ότι «η αναγνώριση της εκπαίδευσης ως ειδικής λειτουργίας των μουσείων είναι κατεξοχήν φαινόμενο του 20^{ου} αιώνα και εμφανίζεται παράλληλα με την εμφάνιση των σύγχρονων θεωριών της ανθρώπινης ανάπτυξης» (σελ. 27). Παράλληλα, η Καλούρη (1988) υποστηρίζει ότι «τα τελευταία χρόνια μέσα από μία προσπάθεια εκδημοκρατισμού του μουσείου και ανοίγματος στο ευρύτερο κοινό, σε όλες τις κοινωνικές και κατά συνέπεια μορφωτικές τάξεις, εντάσσεται και η στροφή των μουσείων προς το παιδικό κοινό» (σελ. 22). Η ίδια πιστεύει ότι «όταν το παιδί μάθει το δρόμο του μουσείου και γνωρίσει τη χαρά και την ψυχική και πνευματική καλλιέργεια που του προσφέρει η επαφή με την τέχνη, θα επανέρχεται σε αυτό το χώρο για όλη του τη ζωή» (σελ. 22).

Οι επισκέψεις των νηπιαγωγείων στα μουσεία προβλέπονται και προτείνονται από το Πρόγραμμα Σπουδών του νηπιαγωγείου αφού συμβάλλουν στην ανάπτυξη και την αγωγή των παιδιών, ιδιαίτερα όταν υλοποιούνται κατάλληλα σχεδιασμένες δραστηριότητες κατά «την προετοιμασία, την πραγματοποίηση και την επεξεργασία της επίσκεψης» (Οικονομίδης, 2011, σελ. 7). Με κατάλληλα οργανωμένες δραστηριότητες, η επίσκεψη στο μουσείο μπορεί να συνδυαστεί με κάθε τομέα του Αναλυτικού Προγράμματος του Νηπιαγωγείου και να καταφέρει να μνήσει τους μικρούς μαθητές στα μυστικά της τέχνης αλλά και της γνώσης. Δραστηριότητες για τη γλώσσα, γραπτή και προφορική, τα μαθηματικά, το ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον, δραστηριότητες δημιουργίας και έκφρασης, αλλά και για την τεχνολογία,

τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και τη χρήση διαδικτύου φτάνουν στα παιδιά μέσα από την τέχνη (Πρεβεζάνου, 2011). Εξυπηρετούν τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, μέσα από ενεργητικές μορφές μάθησης που ταιριάζουν τόσο με τον τρόπο δουλειάς στο νηπιαγωγείο, όσο και με τα εκπαιδευτικά προγράμματα που σχεδιάζονται από τα μουσεία.

Οι σύγχρονες επιταγές της εκπαίδευσης για άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία, αλλά και η αλλαγή της ίδιας της φυσιογνωμίας και αποστολής των μουσείων, έχουν οδηγήσει σε αύξηση της επισκεψιμότητας των σχολείων στα μουσεία και σε αυξανόμενο ενδιαφέρον για τα εκπαιδευτικά προγράμματα που πραγματοποιούνται εκεί. Σχολεία όμως που βρίσκονται σε φυσική απόσταση από τα μουσεία είναι δύσκολο, έως και ανέφικτο, να τα επισκεφτούν και αυτό αποκλείει μεγάλο μέρος του μαθητικού πληθυσμού από σημαντικά πολιτιστικά αγαθά και τα γενικότερα οφέλη που προσφέρει η επίσκεψη στο μουσείο. Οι ΤΠΕ, τα τελευταία χρόνια, άλλαξαν τη φυσιογνωμία των μουσείων και περιόρισαν τα εμπόδια προσέγγισης της πολιτιστικής κληρονομιάς (Rey & Casado-Neira, 2015; Ott & Pozzi, 2011). Τη σύγχρονη εποχή διευκολύνουν την πρόσβαση του κοινού στους πολιτισμικούς οργανισμούς και επιτρέπουν στους γεωγραφικά απομακρυσμένους πολίτες να επισκέπτονται μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους μέσω των ιστοσελίδων τους ή των ηλεκτρονικών εκδόσεών τους (Οικονόμου, 2004). Γίνεται πλέον λόγος για μουσειακή εξ αποστάσεως εκπαίδευση, η οποία αποτελεί σύγχρονη πρόταση για τη μουσειακή αγωγή και, χρησιμοποιώντας μεθόδους εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, ασχολείται με τη γνωριμία των εκπαιδευμένων με τα μουσειακά αντικείμενα (Ζόμπολας & Μανούσου, 2011). Οι ίδιοι συγγραφείς υπογραμμίζουν ότι:

Το δικτυακό μουσείο με τις κατάλληλες προδιαγραφές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μπορεί να λειτουργήσει ανεξάρτητα από μία δια ζώσης επίσκεψη και οι εκπαιδευόμενοι να αποκτήσουν γνώσεις και δεξιότητες για ένα μουσείο ή αρχαιολογικό χώρο ακόμη και αν δεν υπάρχει η δυνατότητα να τον επισκεφτούν ποτέ (σελ. 115).

Καθώς η μάθηση στην εξΑΕ δεν προσφέρεται και ανακαλύπτεται σταδιακά από τον εκπαιδευόμενο, αφού εμπλακεί ενεργά στην εκπαιδευτική διαδικασία, τα μουσεία, προσπαθώντας να προσφέρουν επιτυχημένα προγράμματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, δημιουργούν προγράμματα διαδραστικής μάθησης και φροντίζουν να δημιουργούν κίνητρα προκειμένου ο εκπαιδευόμενος να εμπλακεί σε αυτά (Bontempi & Nash, 2012). Το δικτυακό υλικό των μουσείων, συχνά διαμορφωμένο σε κατηγορίες ανάλογες με τις ηλικίες, προκαλεί το ενδιαφέρον, κινητοποιεί την περιέργεια, εμπλέκει τον επισκέπτη σε διαδραστικά παιχνίδια, δίνει τη δυνατότητα καθένας να επιλέξει το πλήθος και τη σειρά των πληροφοριών που χρειάζεται, προκειμένου να δημιουργήσει σημαντικές συνδέσεις για τη ζωή του. Ακολουθεί συνεπώς τις αρχές του υλικού της εξΑΕ. Παράλληλα οι δικτυακές επισκέψεις στα μουσεία καταργούν τοπικούς και χρονικούς περιορισμούς και δίνουν τη δυνατότητα ο επισκέπτης να επιλέγει πότε, για πόσο χρόνο και με ποια μουσειακά αντικείμενα θέλει να ασχοληθεί.

Με βάση τα παραπάνω, θεωρητικά τουλάχιστον φαίνεται ότι μπορεί να υλοποιηθεί μουσειακή εξΑΕ με την αξιοποίηση των ΤΠΕ. Η έλλειψη όμως ερευνητικών δεδομένων σχετικά με την εφαρμογή εξ αποστάσεως μουσειακής εκπαίδευσης σε παιδιά νηπιακής ηλικίας, προσδιόρισε και τον σκοπό της εργασίας. Σκοπός λοιπόν της εργασίας είναι να διερευνηθούν οι δυνατότητες που προσφέρει η εξ αποστάσεως εκπαίδευση (εξΑΕ) στην εκπαίδευση των παιδιών νηπιακής ηλικίας μέσα από ένα παράδειγμα συμπληρωματικής εξ αποστάσεως μουσειακής εκπαίδευσης (Βέργου,

2015). Πιο συγκεκριμένα, διερευνήθηκε η επίδραση της εκπαιδευτικής παρέμβασης η οποία βασίστηκε στη συμβατική χρήση της εξΑΕ στις μαθησιακές εμπειρίες των νηπίων για τα μουσεία.

Η ερευνητική διαδικασία

Η μέθοδος

Η μεθοδολογική προσέγγιση που υιοθετήθηκε στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας ήταν η έρευνα δράσης, η οποία αποτελεί έναν «πρακτικό τρόπο για να εξετάσει κάποιος την πρακτική του με στόχο να ελέγξει αν είναι όπως θα ήθελε και στη συνέχεια να τη βελτιώσει» (McNiff, 1995, σελ. 3). Οι επιστημολογικές παραδοχές της έρευνας δράσης, συνάδουν με την ανάδειξη πολλαπλών υποκειμενικών βιωματικών πραγματικοτήτων όπως αυτές προκύπτουν μέσα από τη συστηματική διερεύνηση του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος και του αναστοχασμού πάνω στην διδακτική και μαθησιακή διαδικασία καθώς και στα αποτελέσματά της (Αυγητίδου, 2014; Κατσαρού, 2010; Τσάφος, 2007). Η έρευνα πραγματοποιήθηκε από την εκπαιδευτικό του τμήματος, η οποία σχεδίασε και υλοποίησε τη διδακτική παρέμβαση. Για τη συλλογή των δεδομένων της παρούσας έρευνας δράσης χρησιμοποιήθηκαν:

- α) Η μέθοδος της δομημένης συνέντευξης με χρήση ερωτηματολογίου, πριν και μετά την εκπαιδευτική παρέμβαση. Οι απαντήσεις των μικρών μαθητών δόθηκαν προφορικά στην εκπαιδευτικό-ερευνήτρια, η οποία και κατάγραφε τις απαντήσεις των παιδιών. Η πρώτη συνέντευξη έγινε πριν από την έναρξη της διδακτικής παρέμβασης, ενώ η δεύτερη πραγματοποιήθηκε αφού πέρασαν λίγες μέρες από την ολοκλήρωση της εκπαιδευτικής παρέμβασης.
- β) Η παρατήρηση των νηπίων και καταγραφή των λεκτικών αναφορών και των σχολίων τους στην πορεία της παρέμβασης αλλά και μετά το πέρας της, όπου τα νήπια αντιμετωπίστηκαν ως ενεργοί συμμετοχοί στη έρευνα και η ενεργοποίηση και το ενδιαφέρον τους καθόριζε την πορεία της. Η παρατήρηση ήταν μη δομημένη και βασίστηκε στις ελεύθερες σημειώσεις της εκπαιδευτικού-ερευνήτριας.

Οι συμμετέχοντες

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν δεκαεπτά νήπια (10 αγόρια και 7 κορίτσια) ολοήμερου τμήματος νηπιαγωγείου. Τα παιδιά, γεννημένα το 2009, ήταν κατά τη διάρκεια της έρευνας πέντε χρονών, δηλαδή «μεγάλα νήπια». Στην έρευνα συμμετείχε και η ερευνήτρια που ήταν νηπιαγωγός του σχολείου και που διεξήγαγε την έρευνα δράσης.

Η εκπαιδευτική παρέμβαση

Ο Φεβρουάριος ήταν ο μήνας υλοποίησης της εκπαιδευτικής παρέμβασης, τη οποίας η χρονική διάρκεια προσδιορίστηκε σε δύο διδακτικές εβδομάδες. Το σκεπτικό ήταν να είναι σύντομη για να μη κουράσει τα παιδιά και να μην αποσπάται η προσοχή τους από τα άλλα θέματα που εξελισσόταν παράλληλα στο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου. Οι γονείς των παιδιών ενημερώθηκαν με σχετική επιστολή για τη διαδικασία, προκειμένου να εξασφαλιστεί η συναίνεσή τους και τους ζητήθηκε να συμπληρώσουν σχετική φόρμα συγκατάθεσης. Παράλληλα, δόθηκαν απλές εξηγήσεις και στα νήπια αφού οι Fine και Sandstrom (1988, οπ. αναφ. στο Cohen & Manion, 1994) υποστηρίζουν ότι θα πρέπει να δίνονται κάποιες εξηγήσεις και στα παιδιά, παρά το γεγονός ότι μπορεί να μη καταλαβαίνουν τι είναι η έρευνα.

Για την υλοποίηση της εκπαιδευτικής παρέμβασης που, μεταξύ άλλων, έδινε βαρύτητα και στη σημαντικότητα του εκπαιδευτικού υλικού στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση (Λιοναράκης, 2001, 2006, 2014; Γκίοςος & Κουτσούμπα, 2005; Μανούσου, 2005; Moore, 2013; Χαρτοφύλακα, 2011; Χουλιάρα, 2010), αξιοποιήθηκαν εικονικές περιηγήσεις σε μουσεία μαζί με παρουσιάσεις στο Power Point, βιβλία για Μουσεία, χάρτες της Ελλάδας και της Ευρώπης, σε συνδυασμό με φύλλα εργασίας και άλλες οργανωμένες δραστηριότητες που αφορούσαν προφορικές συζητήσεις με τους μικρούς μαθητές. Το περιεχόμενο της εκπαιδευτικής παρέμβασης περιγράφεται στον Πίνακα 1 που ακολουθεί.

Πίνακας 1: Το περιεχόμενο της εκπαιδευτικής παρέμβασης

Ημέρα	Τίτλος δραστηριότητας	Εκπαιδευτικό υλικό (ψηφιακό και συμβατικό)	Ενέργειες μαθητών
1 ^η	Γνωριμία με τα μουσεία της πόλης μας.	Ειδικά διαμορφωμένο power point με τίτλο «Βόλτα στα μουσεία των Ιωαννίνων».	Ζωγραφίζουν ή φτιάχνουν με πηλό δικά τους αγγεία.
2 ^η	Μουσείο Ακρόπολης: Το τρίτο καλύτερο μουσείο του κόσμου (1)	Χάρτης της Ελλάδας Power Point και ψηφιακή εφαρμογή του μουσείου «Αθηνά, η θεά της Ακρόπολης» (www.acropolis-athena.gr)	Εντοπίζουν την Αθήνα στον χάρτη. Αναπαριστούν τις Καρυάτιδες. Ζωγραφίζουν ή και κολλούν την έκτη Καρυάτιδα στη θέση της. Εκφράζουν τις σκέψεις τους για την απουσία της και τι νομίζουν ότι πρέπει να γίνει για αυτό.
3 ^η	Μουσείο Ακρόπολης: Το τρίτο καλύτερο μουσείο του κόσμου (2)	Ψηφιακή εφαρμογή του Μουσείου Ακρόπολης «Χρωμάτισε την Πεπλοφόρο» Η δημιουργία των μαθητών προβάλλεται μέσω του video projector.	Χρωματίζουν το άγαλμα της Πεπλοφόρου. Σκέφτονται πράγματα που θα ήθελαν να δουν αν υπάρχουν μέσα στα μουσεία.
4 ^η	Μουσεία της Ευρώπης (1)	Χάρτης της Ευρώπης Power Point με τίτλο «Μουσεία Ευρώπης 1» Πανοραμικές εικόνες από το μουσείο Ερμιτάζ (http://www.panoramas.classic-ru.org/) Σχισμένες σε έξι ή περισσότερα κομμάτια εικόνες από τα μουσεία που είχαν δει.	Εντοπίζουν στον χάρτη χώρες στις οποίες βρίσκονται αξιόλογα μουσεία. Παρακολουθούν το εσωτερικό των αιθουσών του μουσείου. Σε ομάδες ενώνουν τα κομμάτια και γράφουν το όνομα του μουσείου που είχαν συνθέσει.
5 ^η	Μουσεία της Ευρώπης (2)	Power Point με τίτλο «Μουσεία Ευρώπης 2» Δίνονται βιβλία από μουσεία που έχουν γνωρίσει μέχρι τώρα.	Συμπληρώνουν φύλλο εργασίας όπου ζητούμενο είναι να ενώσουν το μουσείο με το έκθεμα που βρίσκεται σε αυτό.
6 ^η	Μουσεία του κόσμου	Εικονική περιήγηση στο μουσείο φυσικής ιστορίας Smithsonian (http://www.mnh.si.edu/vtp/1-desktop/)	Ζωγραφίζουν ότι τους έκανε περισσότερο εντύπωση από το μουσείο.
7 ^η	Το ελληνικό	Power Point με θέμα το	Συζήτηση σχετικά με το τι τους

	παιδικό μουσείο	«Ελληνικό Παιδικό Μουσείο»	έκανε εντύπωση στο μουσείο.
8 ^η	Τα παιδιά ζήτησαν να δουν...	Power Point με θέμα «Τα παιδιά ζήτησαν να δουν»	Συζήτηση γύρω από τις πολλές και διαφορετικές κατηγορίες εκθεμάτων που βρίσκονται στα μουσεία.
9 ^η	Εικονική περιήγηση σε μουσείο	Εικονική περιήγηση στο Μουσείο της Λίμνης Παμβώτιδας http://www.360photo.gr/virtual_tours/museum_vt/virtual%20tour_html5.html	Συζήτηση σχετικά με το τι τους έκανε εντύπωση στο μουσείο που είδαν.

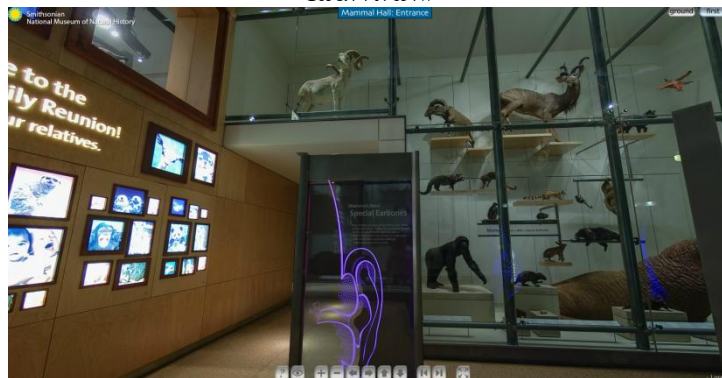

Λαογραφικό μουσείο Ιωαννίνων

Αρχαιολογικό μουσείο Ιωαννίνων

Εικόνα 1: Προεπισκόπηση διαφανειών από το PowerPoint με θέμα «Βόλτα στα Μουσεία των Ιωαννίνων»

Εικόνα 2: Στιγμιότυπο από την εικονική περιήγηση στο μουσείο φυσικής ιστορίας Smithsonian

Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων

Για την ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν από το ερωτηματολόγιο (δομημένη συνέντευξη) αξιοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο «stata». Η διερεύνηση για τυχόν επίδραση του προγράμματος μουσειακής συμπληρωματικής εξΑΕ στη μαθησιακή εμπειρία των μαθητών έγινε με την εφαρμογή του τεστ McNemar, το οποίο είναι αντίστοιχο του χ^2 τεστ για ζευγαρωτά δεδομένα. Τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν από την παρατήρηση, μελετήθηκαν και αναλύθηκαν από την ερευνήτρια με βάση τις προφορικές αναφορές και τα σχόλια των παιδιών.

Αποτελέσματα

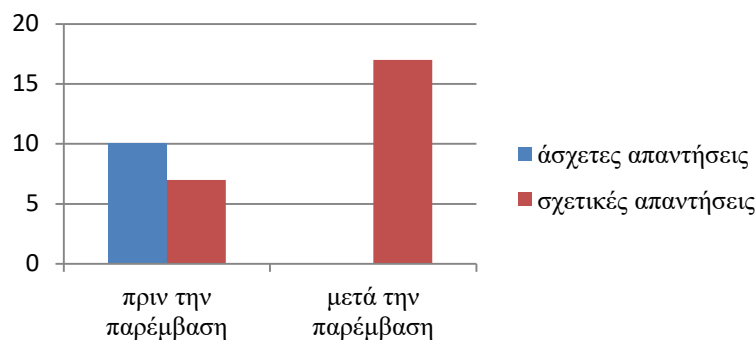
Αποτελέσματα από τις δομημένες συνεντεύξεις

Από την ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν από τη δομημένη συνέντευξη με τη βοήθεια ερωτηματολογίου, η οποία πραγματοποιήθηκε πριν από την εκπαιδευτική παρέμβαση, διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά γνώριζαν ελάχιστα πράγματα για τα μουσεία και ότι η εμπειρία ακόμη και της δια ζώσης επίσκεψης ήταν σχεδόν ανύπαρκτη. Συνεπώς, θεωρήθηκε ότι τα νήπια βρίσκονταν στο ίδιο επίπεδο σε ότι αφορά στις προϋπάρχουσες γνώσεις τους. Από του συγκεντρώθηκαν τα δεδομένα από τις απαντήσεις των νηπίων στη δεύτερη συνέντευξη, πραγματοποιήθηκε ο στατιστικός έλεγχος με το τεστ test McNemar όπου ως εξαρτημένη μεταβλητή ορίστηκαν οι απαντήσεις που αφορούσαν στις γνώσεις των παιδιών για τα μουσεία και ως ανεξάρτητες α) οι λόγοι για τους οποίους τοποθετούνται εκθέματα στα μουσεία, β) οι λόγοι επίσκεψης σε ένα μουσείο, γ) οι κατηγορίες των εκθεμάτων που υπάρχουν στα μουσεία και δ) τα μέσα με τα οποία μπορούμε εξ αποστάσεως να γνωρίσουμε ένα μουσείο.

Μεταξύ ανεξάρτητης και εξαρτημένων μεταβλητών διαπιστώθηκαν αιτιώδης σχέση με συσχέτιση υψηλής στατιστικής σημαντικότητας (το $p \leq 0,005$). Πιο συγκεκριμένα, αξιολογήθηκε η αλλαγή στις γνώσεις των παιδιών σε σχέση με τους λόγους για τους οποίους τοποθετούνται εκθέματα στα μουσεία: Οι απαντήσεις των νηπίων ομαδοποιήθηκαν, με βάση όσα είχαν απαντήσει, σε μία απάντηση ανά παιδί (σχετική ή άσχετη) και από τα αποτελέσματα προκύπτει στατιστική σημαντικότητα βάση το McNemars test ίση με 0,002 όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 2 και στο Σχήμα 1 που ακολουθεί. Από το σχήμα απουσιάζει η στήλη των άσχετων απαντήσεων αφού δεν υπήρχαν τέτοιες μετά την παρέμβαση.

Πίνακας 2: Γνώσεις παιδιών σε σχέση με τους λόγους τοποθέτησης εκθεμάτων στα μουσεία

Κατηγορία	ΠΡΙΝ		ΜΕΤΑ		p-value
	Απαντήσεις	%	Απαντήσεις	%	
Άσχετη απάντηση	10	58.8	0	0	
Σχετική απάντηση	7	41.2	17	100	0.002
Σύνολο	17	100	17	100	

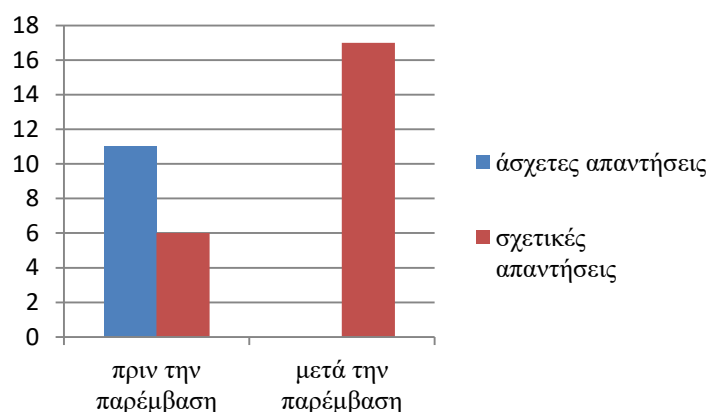

Σχήμα 1: Γραφική απεικόνιση για τις γνώσεις των παιδιών σε σχέση με τους λόγους τοποθέτησης εκθεμάτων στα μουσεία

Αξιολογήθηκε επίσης η αλλαγή στις γνώσεις των παιδιών σε σχέση με τους λόγους επίσκεψης σε μουσείο. Οι απαντήσεις ανά παιδί κατηγοριοποιήθηκαν σε δύο ομάδες (άσχετη/σχετική). Ο έλεγχος απέδειξε αιτιώδη σχέση με συσχέτιση υψηλής στατιστικής σημαντικότητας (0.0009) όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 3 και στο Σχήμα 2 που τον ακολουθεί. Μετά την παρέμβαση και σε αυτή την ερώτηση έχουμε 17 σχετικές απαντήσεις και συνεπώς καθόλου άσχετες, για αυτό εξάλλου απουσιάζει η στήλη των άσχετων απαντήσεων από το γράφημα.

Πίνακας 3: Γνώσεις παιδιών σε σχέση με τους λόγους επίσκεψης σε μουσείο

Κατηγορία	ΠΡΙΝ		ΜΕΤΑ		p-value
	Απαντήσεις	%	Απαντήσεις	%	
Άσχετη απάντηση	11	64.7	0	0	
Σχετική απάντηση	6	35.3	17	100	0.0009
Σύνολο	17	100	17	100	

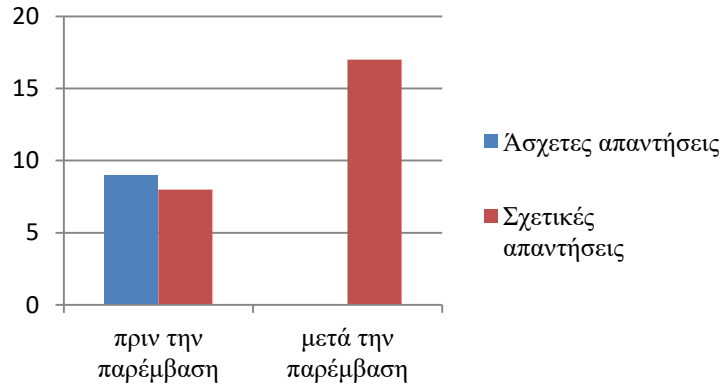
Σχήμα 2: Γραφική απεικόνιση για τις γνώσεις των παιδιών σε σχέση με τους λόγους επίσκεψης σε μουσείο

Αξιολογήθηκε η αλλαγή στις γνώσεις των παιδιών σε σχέση με τις διαφορετικές κατηγορίες εκθεμάτων που υπάρχουν στα μουσεία. Υψηλή στατιστική σημαντικότητα (0.003) παρατηρείται και ανάμεσα σε αυτές τις μεταβλητές, όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 4 και όπως χαρακτηριστικά αναπαριστά το Σχήμα 3. Και πάλι οι σχετικές απαντήσεις μετά την παρέμβαση είναι 17 έχουν δηλαδή ποσοστό 100%.

Πίνακας 4: Γνώσεις παιδιών σε σχέση με τις κατηγορίες εκθεμάτων

Κατηγορία	ΠΡΙΝ		ΜΕΤΑ		p-value
	Απαντήσεις	%	Απαντήσεις	%	
Άσχετη απάντηση	9	52.9	0	0	

Σχετική απάντηση	8	47.1	17	100	0.003
Σύνολο	17	100	17	100	

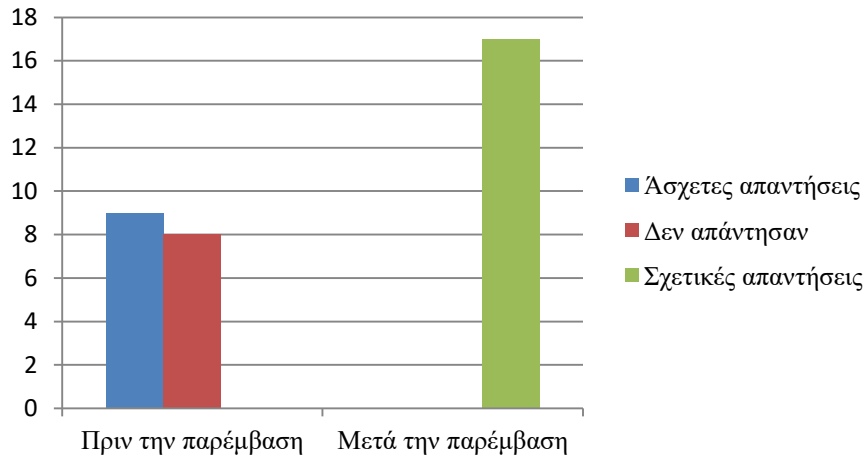

Σχήμα 3: Γραφική αναπαράσταση για τις γνώσεις των παιδιών σε σχέση με τις κατηγορίες εκθεμάτων

Μια ακόμα ερώτηση ζητούσε από τα παιδιά να αναφέρουν τρόπους με τους οποίους μπορούμε να δούμε τα εκθέματα απομακρυσμένου μουσείου. Πριν την παρέμβαση τα νήπια έδωσαν σε ποσοστό 52.9% άσχετες απαντήσεις ή δεν απάντησαν καθόλου (47.1%). Μετά την παρέμβαση όμως δόθηκαν 17 σχετικές απαντήσεις (ποσοστό 100%). Το στατιστικό τεστ για την ερώτηση αυτή φανέρωσε στατιστική αξία ίση με 0.003, όπως παρουσιάζει ο Πίνακας 5. Το σχήμα παρουσιάζει με γράφημα τα ίδια αποτελέσματα.

Πίνακας 5: Γνώσεις των παιδιών σε σχέση με τα μέσα με τα οποία μπορούμε εξ αποστάσεως να γνωρίσουμε ένα μουσείο

Κατηγορία	ΠΡΙΝ		ΜΕΤΑ		p-value
	Απαντήσεις	%	Απαντήσεις	%	
Άσχετη απάντηση	9	52.9	0	0	
Δεν απάντησαν	8	47.1	0	0	
Σχετική απάντηση	0	0	17	100	0.003
Σύνολο	17	100	17	100	

Σχήμα 4: Γραφική αναπαράσταση για τις γνώσεις των παιδιών σε σχέση με τα μέσα με τα οποία μπορούμε εξ αποστάσεως να γνωρίσουμε ένα μουσείο

Αποτελέσματα από την παρατήρηση

Η παρατήρηση των λεκτικών αναφορών των παιδιών κατά τη διάρκεια της παρέμβασης φάνηκε ότι τα νήπια αναγνωρίζουν τις ΤΠΕ ως εν δυνάμει εργαλεία μάθησης καθώς «μπορεί να μας βοηθήσουν να γνωρίσουμε πράγματα που έχει ένα μουσείο έστω και αν είναι πολύ μακριά από το νηπιαγωγείο μας», ενώ μετά τη διδακτική παρέμβαση χρησιμοποίησαν όρους όπως «υπολογιστής», «βιντεοπροβολέας», «tablet» και «διαδίκτυο». Αποκτώντας πλέον αυτήν την εμπειρία, ένα αγόρι ανέφερε για τη χρήση του tablet: «Προσπαθώ να βάλω τα μουσεία, αλλά μου δείχνει μόνο παιδικά και μπάλες».

Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων της 2^{ης} ημέρας, τρία νήπια έπαιζαν στον υπολογιστή την ψηφιακή εφαρμογή του νέου μουσείου Ακρόπολης «Αθηνά, η θεά της Ακρόπολης». Όταν κατάφεραν να βρουν και τα 15 εκθέματα της εφαρμογής, το ανακοίνωσαν με ιδιαίτερη χαρά και περηφάνια στην τάξη και ένα αυθόρμητο χειροκρότημα ξέσπασε. Η χαρά όλων ήταν απίστευτη! Κατά τη διάρκεια της 7^{ης} ημέρας, ένα νήπιο παρατήρησε ότι εξωτερικά το Ελληνικό Παιδικό Μουσείο μοιάζει με το Βρετανικό. Για κάποιους η παρατήρηση αυτή μπορεί να μη θεωρηθεί πολύ εύστοχη, όμως για την εκπαιδευτικό-ερευνήτρια ήταν αφορμή για περαιτέρω παρατήρηση και συγκρίσεις, διαδικασίες που σε αυτή την ηλικία υποστηρίζουν τη διαδικασία της μάθησης. Ένα νήπιο έκανε μία πολύ εύστοχη και συνάμα πρωτότυπη περιγραφή του έργου, χαρακτηρίζοντας τη Μόνα-Λίζα σαν «ένα κοριτσάκι που μοιάζει με γριούλα»!!!

Αργότερα, όταν ξεκίνησε ο Μάρτιος μήνας, κατά τη διάρκεια μιας δραστηριότητας όταν οι μικροί μαθητές ανέφεραν λέξεις από το γράμμα "Μμ", ένα κορίτσι θυμήθηκε να αναφέρει τη "Μόνα-Λίζα". Ένα αγοράκι, ένα μήνα μετά την ολοκλήρωση της παρέμβασης, ρώτησε: «Κυρία, θέλεις να σου πω ένα έργο που βρίσκεται στο μουσείο Βαν-Γκογκ;», «Η έναστρη νύχτα!». Μετά το πέρας την παρέμβασης, τα νήπια φαίνεται να χρησιμοποιούν τις γνώσεις που απέκτησαν για τα μουσεία στο πλαίσιο άλλων δραστηριοτήτων. Για παράδειγμα, στις 7 Μαΐου το Νηπιαγωγείο παρακολούθησε στο διπλανό Δημοτικό Σχολείο παράσταση από τη θεατρική ομάδα του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του τοπικού Πανεπιστημίου. Το έργο ήταν οι «Νεφέλες» του Αριστοφάνη και το σκηνικό παρουσίαζε ένα αρχαίο κτήριο με κολώνες. Κάποια νήπια, αφού το παρατήρησαν, ρώτησαν: «Κυρία, θα δούμε για το Βρετανικό Μουσείο;». Όταν λίγο αργότερα οι φοιτήτριες-ηθοποιοί εμφανίστηκαν στη σκηνή,

τυλιγμένες με στολές από φόδρες ήταν πολλά τα νήπια που φώναζαν: «Να και οι Καρνάτιδες!!!».

Αντίστοιχη είναι η τάση που παρατηρήθηκε όταν για εφαρμογή από τα νήπια των νέων γνώσεων που αφορούσαν στους υπολογιστές. Έτσι στις 18 Μαΐου, ενώ τα νήπια παρατηρούσαν βιβλία σχετικά με δεινόσαυρους, ένα νήπιο έκανε την παρατήρηση: «Κυρία, κοίτα ένα δεινόσαυρο σε μουσείο! Ποιο μουσείο είναι να το δούμε με τον υπολογιστή στον τοίχο;». Η εμπειρία της εξΑΕ φαίνεται επίσης να έγινε αποδεκτή από τα παιδιά καθώς όταν η συνάδελφος νηπιαγωγός ενημέρωσε τα νήπια για την επίσκεψη που θα πήγαιναν στο Δημοτικό μουσείο της πόλης, ενόψει της γιορτής της 25^{ης} Μαρτίου, εκείνα ρώτησαν: «Πραγματική επίσκεψη ή από μακριά;» Τα νήπια έχουν πλέον μάθει ότι μπορούμε να επισκεφτούμε ένα μουσείο και από μακριά...

Συζήτηση-Συμπεράσματα

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση διαθέτει ελάχιστα ερευνητικά δεδομένα για την εφαρμογή της στην προσχολική εκπαίδευση. Η παρούσα εργασία εφαρμόζοντας συμπληρωματική εξ αποστάσεως μουσειακή εκπαίδευση σε παιδιά νηπιαγωγείου με την αξιοποίηση των ΤΠΕ επιχείρησε να καλύψει το κενό αυτό. Η μεγάλη πρόκληση βρισκόταν στο ότι έπρεπε να δοκιμαστεί μία αλήθεια που στηρίζει την αγωγή και τη μάθηση των παιδιών αυτής της ηλικίας. Οι θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί γύρω από την εκπαίδευση των μικρών παιδιών τονίζουν τον καθοριστικό ρόλο των αισθήσεων στη διαδικασία οικοδόμησης της γνώσης. Σε ένα εξ αποστάσεως πρόγραμμα μάθησης, τα παιδιά δεν έχουν τη δυνατότητα να δουν από κοντά, να πιάσουν, να αισθανθούν τον χώρο του μουσείου και τα εκθέματά του. Το πλαίσιο του κτιρίου που, σύμφωνα με τους Falk και Dierking (1992), επηρεάζει τη διαδικασία της επίσκεψης και όσα ο επισκέπτης κάνει ή θυμάται από την επίσκεψή του εκεί, σε ένα εξ αποστάσεως πρόγραμμα υπάρχει μόνο εικονικά ή μεταφέρεται από απλές εικόνες. Όμως εκείνο που αποδείχθηκε βοηθός στην όλη διαδικασία και στήριξε την εξ αποστάσεως μάθηση, είναι η φαντασία και η διάθεση των παιδιών για παιχνίδι. Τα νήπια έχουν τη δυνατότητα να μεταφέρονται με τη φαντασία όπου θελήσουν και να προσεγγίζουν με επιτυχία έργα της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, αν όχι με όλες, με κάποιες από τις αισθήσεις τους. Από κει και πέρα η ετοιμότητά τους να αναπαραστήσουν μόνα τους έργα που είδαν ή να αναπαράγουν παρόμοια, δικά τους, στηρίζει την οικοδόμηση της γνώσης και τελικά τη μάθηση.

Το παιχνίδι, η αξία του οποίου επίσης αναγνωρίζεται ως καθοριστική στη διαδικασία της μάθησης των νηπίων, φάνηκε και μέσα από την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης να παίζει σημαντικό ρόλο. Οι ψηφιακές εφαρμογές με μορφή παιχνιδιού ή ζωγραφικής και οι εικονικές περιηγήσεις ήταν εκείνα που κυρίως ενθουσίασαν τα παιδιά, προκάλεσαν το ενδιαφέρον τους και κινητοποίησαν την περιέργειά τους. Υποστήριξαν λοιπόν τη διαδικασία της μάθησης, δίνοντας στο κάθε νήπιο τη δυνατότητα, να επιλέξει αυτό που θέλει να ασχοληθεί και με ευχάριστο τρόπο να οδηγηθεί σε προσωπικές αναζητήσεις, συνδέσεις και δημιουργικές συνθέσεις.

Παρατηρείται λοιπόν μία σύγκληση ανάμεσα στις αρχές εκπαίδευσης των νηπίων και σε εκείνες της εξΑΕ που, σε συνδυασμό με τα πρώτα θετικά αποτελέσματα της παρούσας εργασίας, ενισχύουν την άποψη ότι η εξΑΕ μπορεί να σχετιστεί με την εκπαίδευση των παιδιών της νηπιακής ηλικίας. Ο Λιοναράκης το 2005 υποστήριξε επίσης ότι κάθε δάσκαλος που επιθυμεί να αναλύσει τα αποτελέσματα της διδασκαλίας ενός γνωστικού αντικειμένου με συγκεκριμένη μέθοδο, καλείται να απαντήσει στο ερώτημα: «με όλα αυτά που κάποιος έμαθε ή έπρεπε να είχε μάθει, τι είναι ικανός να κάνει»; (σελ. 14). Τι λοιπόν μπορούν να κάνουν τα νήπια μετά την

εφαρμογή εξ αποστάσεως μουσειακής συμπληρωματικής εκπαίδευσης στο νηπιαγωγείο;

Συγκρίνοντας τα δύο ερωτηματολόγια, πριν και μετά την παρέμβαση, διαπιστώνονται στατιστικά σημαντικές διαφορές στις μαθησιακές εμπειρίες που απέκτησαν τα παιδιά για τα μουσεία και τα εκθέματά τους (λόγοι επίσκεψης, λόγοι τοποθέτησης εκθεμάτων στα μουσεία και κατηγορίες εκθεμάτων). Μετά την παρέμβαση, τα νήπια μπορούσαν να ονοματίζουν γνωστά εκθέματα και μουσεία που γνώρισαν κατά τη διάρκειά της. Παράλληλα, απαντούσαν σε ποσοστό 100% ότι υπάρχει η δυνατότητα να δουν τα εκθέματα απομακρυσμένου μουσείου και αναγνωρίζουν ότι τη δυνατότητα αυτή την παρέχουν οι ΤΠΕ. Έτσι, τα νήπια γνώρισαν τον κόσμο των μουσείων εξ αποστάσεως με τη βοήθεια των ΤΠΕ και μόνα τους αξιοποίησαν τις δυνατότητες που προσφέρουν προκειμένου να προσεγγίζουν τον κόσμο αυτό. Μπόρεσαν να δημιουργήσουν ατομικές ή ομαδικές κατασκευές σχετικές με τα μουσεία και να οδηγηθούν στη γνώση μέσα από τη δημιουργία (Εικόνα 3). Μπόρεσαν επίσης να συνεργαστούν μπροστά από μια οθόνη ηλεκτρονικού υπολογιστή, να ανταλλάξουν απόψεις, να μιλούν και να παρουσιάζουν αυτά που έμαθαν σε άλλους.

Εικόνα 3: Η Καρυάτιδα με την "ωραία" κοτσίδα
(Πηγή: Βέργου, 2015)

Παρά τους περιορισμούς της έρευνας, η αλλαγή στις γνώσεις των νηπίων γύρω από τα μουσεία και το ενδιαφέρον που ανέπτυξαν κατά τη διάρκεια της εξ αποστάσεως συμπληρωματικής μουσειακής εκπαίδευσης, φανερώνει ότι, αυτή η μέθοδος μπορεί να εφαρμοστεί και σε παιδιά νηπιακής ηλικίας. Η παρούσα έρευνα επιβεβαιώνει τον σημαντικό ρόλο του σχολείου και του δασκάλου στη διαδικασία επαφής και γνωριμίας των νηπίων με τον κόσμο της τέχνης αλλά και το ενδιαφέρον τους για τον κόσμο αυτό. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση συμβάλλει στην εξάλειψη των κοινωνικών διακρίσεων, προσφέροντας σε όλους τους μαθητές την ευκαιρία να γνωρίσουν και να απολαύσουν έργα τέχνης καταργώντας τα εμπόδια προσέγγισης της πολιτιστικής κληρονομιάς με τη βοήθεια της τεχνολογίας. Ταυτόχρονα, συμβάλλει στη δημιουργία πιο δημοκρατικών κοινωνιών και στην καλλιέργεια ανθρώπων με κουλτούρα και ιστορική γνώση. Ένα πρόγραμμα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης αξιοποιεί δραστηριότητες από όλες τις άλλες μαθησιακές περιοχές (γλώσσα, μαθηματικά, τέχνες κ.λπ.) εξυπηρετώντας ταυτόχρονα την υλοποίηση του επίσημου προγράμματος του νηπιαγωγείου. Η αξιοποίηση δε των ΤΠΕ, που ούτως ή άλλως στηρίζουν την ανάπτυξη και την εξέλιξη της εξΑΕ, προσφέρει στα νήπια ευχάριστες εμπειρίες μάθησης και σταδιακά τα καθιστά «τεχνολογικά εγγράμματους» πολίτες.

Ο μικρός όμως αριθμός των παιδιών που συμμετείχαν στη συγκεκριμένη έρευνα, καθιστά επιτακτική την ανάγκη να επαναληφθεί σε μεγαλύτερο δείγμα νηπίων, προκειμένου να οδηγηθούμε σε ασφαλέστερα επιστημονικά συμπεράσματα. Επίσης η ανάπτυξη κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού για τα παιδιά της νηπιακής ηλικίας, με

σαφή εκπαιδευτική στρατηγική και παρουσία του στοιχείου της διαδραστικότητας και της πολυμορφικότητας, θεωρείται αναγκαία προκειμένου να διερευνηθούν τα αποτελέσματα μιας εξ αποστάσεως εκπαίδευσης των νηπίων στην οποία θα αλληλεπιδρούν μόνο με το εκπαιδευτικό υλικό. Σε κάθε περίπτωση πάντως η εξΑΕ αποκτά μία επιπλέον προστιθέμενη αξία στην προσχολική αγωγή.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αυγητίδου, Σ. (2014). *Οι εκπαιδευτικοί ως ερευνητές και ως στοχαζόμενοι επαγγελματίες. Υποστηρίζοντας την επαγγελματική μάθηση για μια συμμετοχική και συνεργατική εκπαίδευση*, Αθήνα: Gutenberg.
- Βασάλα, Π. (2005). Εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση. Στο Α. Λιοναράκης, (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, Παιδαγωγικές και τεχνολογικές εφαρμογές* (σελ. 53-80). Πάτρα: Ε.Α.Π.
- Βέργου, Μ. (2015). *Η συμπληρωματική εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην νηπιακή ηλικία μέσα από το παράδειγμα μιας έρευνας δράσης στη μουσειακή αγωγή*. Μεταπτυχιακή διπλωματική. Πάτρα: Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, ΕΑΠ.
- Bontempi, E., & Nash, S.S. (2012). Effective strategies in museum distance education. *Proceedings of informing science & IT education conference (inSITE)* (σελ. 13-25). Ανακτήθηκε 28/10/2014 από: <http://proceedings.informingscience.org/InSITE2012/InSITE12p013-025Bontempi0008.pdf>.
- Γκιόσος, Ι. & Κουτσούμπα, Μ. (2005). Θεωρητικές προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και την ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού στην ΑεξΑΕ. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές* (σελ. 39 – 52). Πάτρα: Ε.Α.Π.
- Γκιόσος, Ι., Μαυροειδής, Η., & Κουτσούμπα, Μ. (2008). Η έρευνα στην απόσταση εκπαίδευση: ανασκόπηση και προοπτικές. *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 4(1), 49-60.
- Cohen, L., & Manion, L. (1994). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας* (μτφ. Χ. Μητσοπούλου & Μ. Φίλοπούλου). Αθήνα: Μεταίχμιο. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 1994).
- Distance Education (n.d.). Ανακτήθηκε 10 Νοεμβρίου, 2014, από http://en.wikipedia.org/wiki/Distance_education.
- Drigas, A., Kokkalia, G., & Lytras, M. (2015). ICT and collaborative co-learning in preschool children who face memory difficulties. *Computers in Human Behavior*, 51(2), 645-651.
- Falk, J., & Dierking, L. (1992). *The museum experience*. Washington, DC: Whalesback Books.
- Ζόμπολας, Α., & Μανούσου, Ε. (2011). Μουσειακή εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *6^ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Εναλλακτικές Μορφές Εκπαίδευσης, 4-6 Νοεμβρίου 2011*, Λουτράκι (σελ.114-124). Ανακτήθηκε 18 Οκτωβρίου 2014 από <http://icodl.openet.gr/index.php/icodl/2011/paper/view/6/13>.
- Hein, G. (2011). Μουσειακή εκπαίδευση. Στο: Δ. Καλεσοπούλου (Επιμ.), *Ελληνικό Παιδικό Μουσείο, Παιδί και εκπαίδευση στο μουσείο, Θεωρητικές αφητηρίες, παιδαγωγικές πρακτικές* (σελ. 25-43). Αθήνα: Πατάκη.
- Καλούρη-Αντωνοπούλου, Ρ. (1988). Θεωρητική παιδαγωγική προσέγγιση. Στο Ρ. Καλούρη & Χ. Κάσσαρης (Επιμ.), *Το μουσείο μέσο τέχνης και αγωγής* (σελ. 13-73). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Κατσαρού, Ε. (2010). Έρευνα-Δράση: Επιστημολογικά, Μεθοδολογικά και Ηθικά Ζητήματα. Στο Μ. Πουρκός & Μ. Δαφέρμος (επιμ.), *Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες: Επιστημολογικά, Μεθοδολογικά και Ηθικά Ζητήματα*. Αθήνα: Τόπος.
- Λιοναράκης, Α. (2001). Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Πολυμορφική Εκπαίδευση: Προβληματισμοί για μια Ποιοτική Προσέγγιση Σχεδιασμού Διδακτικού Υλικού. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Απόψεις και Προβληματισμοί για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση* (σελ. 33-52). Αθήνα: Προπομπός.
- Λιοναράκης, Α. (2005). Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και διαδικασίες μάθησης. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), Ι. Γκιόσος, Μ. Κουτσούμπα, Π. Βασάλα, Χ. Παναγιωτακόπουλος & Μ. Ξένος, *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, Παιδαγωγικές και τεχνολογικές εφαρμογές* (σελ. 13-38). Πάτρα: Ε.Α.Π.
- Λιοναράκης, Α. (2006). Η θεωρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και η πολυπλοκότητα της πολυμορφικής της διάστασης. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Στοιχεία Θεωρίας και πράξης* (σελ. 11-41). Αθήνα: Προπομπός

- Λιοναράκης, Α. (2014). Ταξινόμηση και διαμόρφωση μοντέλων επιστημονικού λόγου για σχεδιασμό και ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Καινοτόμες Διδακτικές Τεχνικές. Γραπτός Επιστημονικός Λόγος. Ας τους μάθουμε πώς να μαθαίνουν: καινοτομία – διδασκαλία – επιστήμη*. Πάτρα: Επιστημονική Εταιρεία: Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης (σελ. 6 – 22). Ανακτήθηκε στις 4 Νοεμβρίου, 2014, από <http://www.slideshare.net/antonislionarakis/ss-40580123>
- Liu, X., Toki, E., & Pange, J. (2014). The Use of ICT in Preschool Education in Greece and China: A Comparative Study. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 112, 1167-1176.
- Μανούσου, Ε. (2005). Σχεδιασμός Εναλλακτικού Εκπαιδευτικού Υλικού για ΑεξΑΕ στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), 3ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές, 11 – 13 Νοεμβρίου 2005, Πάτρα (σελ. 629-637). Αθήνα: Προπομπός.
- Ματραλής, Χ., & Λυκουργιώτης, Α. (1998, 1999). Ιδιαίτερα εκπαιδευτικά "εργαλεία"-μέθοδοι. Στο Α. Κόκκος, Α. Λιοναράκης, & Χ. Ματραλής (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, Θεσμοί και λειτουργίες* (τόμος Α, σελ. 37-94). Πάτρα: Ε.Α.Π.
- McNiff, J. (1995). *Teaching as Learning: an Action Research Approach*. London: Routledge.
- Moore, M. G. (2013). *Handbook of Distance Education* (3rd ed.). New York: Routledge, Taylor and Francis Group
- Nikolopoulou, K. & Gialamas, V. (2015). ICT and play in preschool: Early childhood teachers' beliefs and confidence. *International Journal of Early Years Education*, 23(4), 409-425 2015.
- Ντολιοπούλου, Ε. (1998). Ο ηλεκτρονικός υπολογιστής στην προσχολική τάξη. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 27, 97-109.
- Ντολιοπούλου, Ε. (2006). *Σύγχρονες τάσεις της προσχολικής αγωγής*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δάρδανος.
- NSW Department of Education and Communities (n.d.). *Rural and Distance Education*. Australia: The NSW Government Schools. Ανακτήθηκε 8 Οκτωβρίου 2016, από <http://www.schools.nsw.edu.au/rde/distanceedu/#mainContent>.
- Οικονομίδης, Β. (2011). Μουσείο και νηπιαγωγείο: διαδρομές τεμνόμενες ή ασύμπτωτες; Στο Ε. Γαβριλάκη (Επιμ.), *Η Άνοιξη των Μουσείων. Συνάντηση για τα Εκπαιδευτικά Προγράμματα και τη Μουσειακή Αγωγή. Πρακτικά συνεδρίου, Ρέθυμνο, 8-10 Μαΐου 2009* (σελ. 125-144). Ρέθυμνο: ΚΕ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνου.
- Οικονόμου, Μ. (2004). Νέες τεχνολογίες και μουσεία: εργαλείο, τροχοπέδη ή συρμός; *Museology - International Scientific Electronic Journal*, 1, 1-14.
- Ott, M., & Pozzi, F. (2011). Towards a new era for cultural heritage education: Discussing the role of ICT. *Computers in Human Behavior*, 27(4), 1365-1371.
- Πρόγραμμα σπουδών νηπιαγωγείου (2011). *Μαθησιακές περιοχές (Μέρος Β')*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Πρεβεζάνου, Β. (2011). *Στο Μουσείο! Διαθεματικές δραστηριότητες για μικρά παιδιά*. Ρόδος: Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης Δήμου Ροδίων.
- Rey, F., & Casado-Neira, D. (2015). Participation and technology: Perception and public expectations about the use of ICTs in museums. *Procedia Technology*, 9, 697-704.
- Τσάφος, Β. (2007). Η εκπαιδευτική έρευνα δράσης. Στο Π. Ξωχέλλης, (επιμ.), *Λεξικό της Παιδαγωγικής*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη.
- Vanderlinde, R., Aesaert, K., & van Braak, J. (2015). Measuring ICT use and contributing conditions in primary schools. *British Journal of Educational Technology*, 46(5), 1056-1063.
- Χαρτοφύλακα, Α.Μ. (2011). *Η διασφάλιση της ποιότητας στην παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης: διαμόρφωση κριτηρίων ποιότητας περιεχομένου*. Διδακτορική Διατριβή, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα. Ανακτήθηκε στις 4 Δεκεμβρίου, 2014, από <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/28372#page/1/mode/2up>
- Χουλιάρα, Ξ. (2010). *Η έννοια της πολυμορφικότητας στο εξΑΕ διδακτικό υλικό: θεώρηση, σχεδιασμός, ζητήματα εφαρμογής*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα. Ανακτήθηκε στις 2 Δεκεμβρίου, 2014, από <https://apothesis.eap.gr/bitstream/repo/19387/1/HOULIARA%2520XANTHI.pdf>